

KULTURA

ŠTO JE KULTURA

- *lat. **colere*** – nastanjivati, uzgajati, štititi, štovati
  - nastanjivati – kolonija, kolonijalizam
  - uzgajati – kultivirati, poljoprivredne kulture
  - štovati – kult
- **suprotno od prirode**, specifično ljudska značajka
- kao **način života** – subkultura, kultura određenih naroda, Danilo kultura, rimska, grčka kultura (povijest)
- **kao duhovna djelatnost i njeni proizvodi** – glazbena, likovna, tjelesna kultura, film, kazalište, elitna, masovna, popularna kultura

ŠTO JE KULTURA

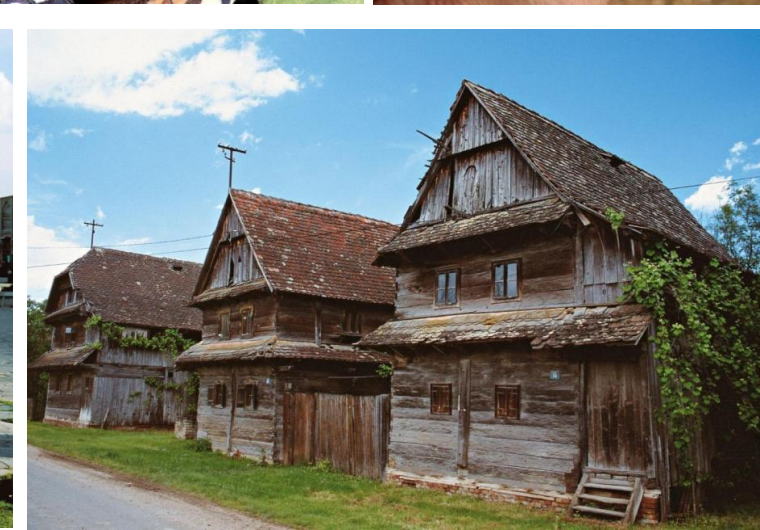
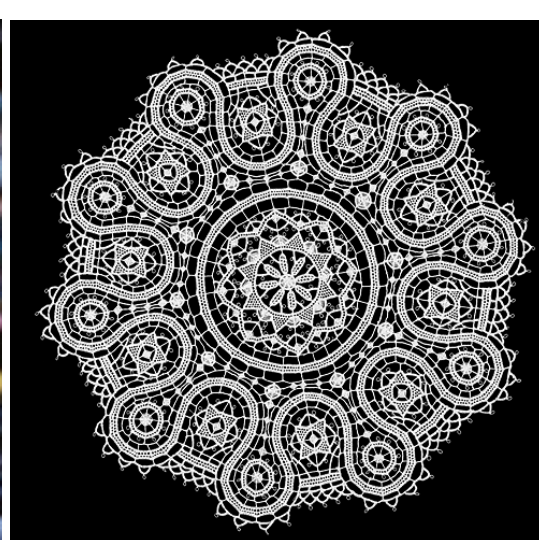
- kultura se isprva poistovjećivala s civilizacijom
  - europska civilizacija = **kultura**; novootkriveni svijet = ljudi **bez kulture**
  - današnje shvaćanje kulture je sveobuhvatno
- **KULTURA** cjelokupan skup simbola, ponašanja, vjerovanja i normi nekog društva ili zajednice koji se prenosi generacijski (**ENKULTURACIJA**)
- **SKUP FENOMENA OD KOJIH SE SASTOJI KULTURA:**
  - proizvodi, oruđe i tehnike
  - obrasci ponašanja
  - zajedničke vrijednosti, vjerovanja i pravila
- kulturu proučavaju antropolozi i sociolozi

ŠTO JE KULTURA

- razlikujemo dvije vrste kulture:
  - **MATERIJALNA** – fizički predmeti i stvaralaštvo koje je čovjek napravio
(nakit, odjeća, oruđe, oružje, kipovi, slike, zgrade, hramovi...)
  - **NEMATERIJALNA** – sustavi simbola, normi, vrijednosti, društvene prakse po kojima se ljudi međusobno prepoznaju
- *Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:*
  - *jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,*
  - *folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,*
  - *tradicijska umijeća i obrti.*

HRVATSKA NEMATERIJALNA BAŠTINA (UNESCO)

- Bećarac
- Drvene igračke Hrvatskog zagorja
- Festa Svetog Vlaha
- Hrvatsko čipkarstvo
- Istarska ljestvica
- Istarsko dvoglasno pjevanje
- Klapsko pjevanje
- Lepoglavska čipka
- Licitar
- Ljelje
- Nijemo kolo
- Ojkanje
- Paška čipka
- Sinjska alka
- Za križen
- Zvončari

OBILJEŽJA KULTURE

- KULTURA SE **TEMELJI NA SIMBOLIMA**
  - simbol kao sredstvo spremanja i prenošenja informacija
  - **jezik** kao najveći skup simbola
- KULTURA SE **UČI**
  - kroz proces **socijalizacije** (nije naslijeđena biološki)
- KULTURA JE **ZAJEDNIČKA**
  - u većoj mjeri je **kolektivna** nego individualna
- KULTURA JE **INTEGRIRANA**
  - razni aspekti kulture su međusobno povezani i u uzročno-posljedičnom su odnosu
- KULTURA JE **KUMULATIVNA I NEPRESTANO SE MIJENJA**
  - neprestani rast, širenje i dodavanje novih elemenata i promjene

SASTAVNICE KULTURE

- osnovne sastavnice kulture su:
  - **SIMBOLI**
  - **JEZIK**
  - **NORME**
  - **VRIJEDNOSTI**
  - **RITUALI**

SIMBOLI

- **SIMBOL** – bilo koji fenomen kojem je društveno (tj. kulturno) pripisano određeno značenje
  - simboli su otvoreni i produktivni, mogu poprimiti novo značenje (*ili više značenja*) i učinkovitiji su od znakova u prenošenju informacija
  - *npr. odjeća, gesta, arhitektura, boja...*
  - simboli su osnovna komponenta kulture
- **ZNAKOVI** – zatvoreni, neproduktivni mehanizmi komunikacije, njihovo značenje je čvrsto predodređeno i ne može im se dodati drugo
  - *znak – npr. tamni oblaci ili povišena temperatura*

SIMBOL = proizvoljno (promjenjivo) značenje
ZNAK = fiksno (nepromjenjivo) značenje

komunikacija među životinjama = **znakovna**
komunikacija među ljudima = **simbolična**

SIMBOLI

ZNAKOVI

JEZIK

- **JEZIK** je društveno strukturiran sustav zvučnih obrazaca (riječi i rečenica), sa specifičnim i proizvoljnim značenjima
- **najvažniji skup simbola i najbitnija komponenta ljudske kulture**
- jezik je **otvoren** – simboli mogu poprimiti nova značenja
- jezik se **prenosi učenjem**
- jezik je **osnovno sredstvo za društvenu akumulaciju** iskustava, vještina i znanja te prenošenja tog nasljeđa na sljedeće generacije

JEZIK – SAPIR-WHORFOVA HIPOTEZA

- **SAPIR-WHORFOVA HIPOTEZA** – čovjekova percepcija stvarnosti je uvjetovana jezikom
  - *npr. u Hrvatskom jeziku je jedna riječ za **snijeg**, dok Inuiti imaju dvadesetak različitih riječi kojima označavaju različite vrste snijega, ali nemaju riječ za **snijeg općenito***
  - *isto tako Indijanci u Brazilu imaju brojne nazive za različite vrste **papiga**, ali nemaju za **papigu općenito***
- općenito, stanovnici jednostavnijih društava rabe konkretnije pojmove, dok u razvijenim (urbanim) rabe apstraktnije (općenitije)

NORME

- **NORME** su društvena pravila ili upute što određuju prikladno ponašanje u određenim situacijama
  - nepoštivanje normi izaziva sankcije (blage ili oštre)

VRSTE NORMI (s obzirom na sankcije)

- **FOLKWAYS** (*eng. folk – narod; way – način, običaj, navika*)
- **MORES** (*lat. mos, moris – običaj*)
- **TABUI** (*polinezijski – zabrani ili isključivanje*)
- **ZAKONI**

NORME

FOLKWAYS – **običajne norme** kojima društvo pridaje **manju važnost** i čije kršenje izaziva **blage** ili **nikakve sankcije** (*ogovaranje ili podsmjeh*)

MORES – pravila kojima društvo **pridaje veliki značaj, moralno su obvezujuća**, a njihovo kršenje uzrokuje **oštre sankcije** i **moralnu osudu** (*zgražanje, bijes, snažno protivljenje, izopćenje iz zajednice, pa čak i smrt*)

TABUI – norme (mores) čije je **kršenje apsolutno zabranjeno**, smatraju se ne samo nemoralnim nego **neprirodnim** i **neljudskim** (najrašireniji tabui su incest i kanibalizam)

TABU INCESTA – točka prijelaza ljudske vrste iz prirodnog u kulturno stanje (*Claude Lévi-Strauss*)

ZAKONI – **formalizirane društvene norme** čije poštivanje i provođenje osiguravaju **posebne društvene grupe i institucije** (*sudstvo, policija i sl.*)

- legitimna (opravdana) upotreba sile u njihovu provođenju
- zakoni su podložniji izmjeni, za razliku od ostalih normi
- mores su izvor zakonima

NORME		FOLKWAYS	MORES	TABUI	ZAKONI
OSUDA	BLAGA	X			
	OŠTRA		X	X X	X
PRIMJER		kršenje bontona, higijena	krađa, ubojstvo, izdaja, silovanje	kanibalizam, incest	vožnja u pijanom stanju, ubojstvo, krađa
OBLIK SANKCIJE		podsmijeh, ogovaranje, smatramo ih „čudnima”	izopćenje iz zajednice, zatvor, smrtna kazna	smatra se nemoralnim, neprirodnim i neljudskim	legitimna uporaba sile u provođenju sankcije
RAZLIKA		NEPISANA, MORALNO NEOBVEZUJUĆA	NEPISANA, MORALNO OBVEZUJUĆA	NEPISANA, MORALNO OBVEZUJUĆA	PISANA, ZAKONSKI OBVEZUJUĆA

VRIJEDNOSTI

- **VRIJEDNOSTI** su apstraktne ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno
  - ne propisuju izravno prihvatljivo ili neprihvatljivo ponašanje, već služe kao mjerilo za prosudbu ljudi, pojava i događaja, s obzirom na standarde dobrog, lijepog, moralnog i sl.
  - čine osnovu društvenih normi
  - razlikuju se od kulture do kulture (*primjer s američkim znanstvenikom u Maroku*)
  - vrijednosti su univerzalna pravila, ali postoje iznimke (*ubojstvo u ratu, smrtna kazna...*)

VRIJEDNOSTI

RITUALI

RITUALI

- **formalizirano ponašanje** ili **skup aktivnosti** koje se prakticiraju redovito i **karakteristične su za članove neke skupine**
- odvijaju se po standardiziranim pravilima
- uključuju simbole
- funkcionalna uloga rituala

DVIJE VRSTE RITUALA

1. RITUALI **SOLIDARNOSTI** – **povezivanje pojedinca s grupom** ili društvom u cjelini
2. RITUALI **PRIJELAZA** – **određuje položaj pojedinca u grupi** (prijelaz iz jednog društvenog položaja u drugi)

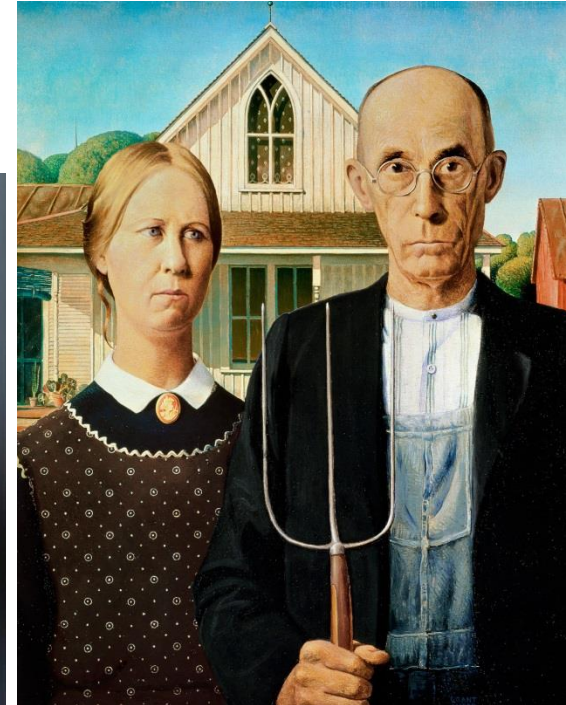
RITUALI

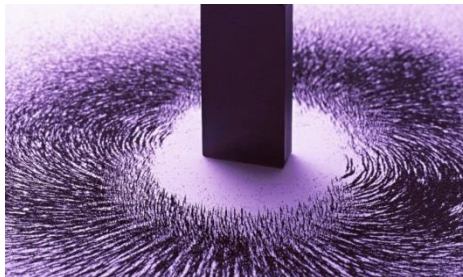
KULTURNE PROMJENE

- kultura i društvo se neprestano mijenjaju, a mehanizmi koji dovode do kulturne promjene su:
  - **INOVACIJA**
  - **DIFUZIJA**
  - **KULTURNI GUBITAK**
  - **AKULTURACIJA**

KULTURNE PROMJENE – INOVACIJA

- **INOVACIJA** je proces uvođenja novosti u dosadašnje prakse rada
- inovacija istodobno označava **otkrića** i **izume**
  - **OTKRIĆE** – uspostavljanje **novih, dosad nepoznatih** činjenica i odnosa među njima (*npr. otkriće penicilina, kotača, elektromagnetizma, X zraka...*)
  - **IZUM** – **kombinacija poznatih elemenata** (*npr. izum automobila, bicikla ili računala*) koji zajedno čine nešto novo – **kumulativan** učinak
  - **primarne** inovacije → otkrića; **sekundarne** inovacije → izumi
- INOVACIJE imaju utjecaja na **ideje** i **društvenu organizaciju**
  - *npr. protestantizam – religijska inovacija; demokratski izbori – organizacijski izum*

KULTURNE PROMJENE – DIFUZIJA

- **DIFUZIJA** je proces **miješanja**, odnosno širenja i prijenosa elemenata **jedne kulture na drugu** (ideje, tehnologija, otkrića, vjerovanja i dr.)
- u procesu difuzije dolazi do selekcije i izmjene
  - *npr. u većinski muslimanskoj zemlji nećete moći naručiti pizzu sa šunkom ili u Indiji hamburger s govedinom*
- nematerijalna kultura (vjerovanja i ideje) se sporije i teže prenose – izaziva otpor ili sukobe

KULTURNE PROMJENE – KULTURNI GUBITAK

- prilikom usvajanja novih značajki, **gube se** neke **ideje, vještine, navike** i **umijeća**
  - *npr. prehrambene i odjevne navike s pojavom popularne kulture, promjene u komunikaciji s pojavom interneta i dr. mreža...*
  - stara znanja postaju nepotrebna u suvremenom svijetu (*npr. lov, heklanje...*)
- **ASIMILACIJA** proces kojim pojedinac ili skupina iz jedne kulture **prihvaćaju obilježja neke druge kulture** poput jezika ili običaja
  - *npr. korištenje engleskih riječi u govoru, crni petak*
- **LONAC ZA TALJENJE** (MELTING POT) – **stapanje** raznih kultura u jednu (*npr. američko društvo*)

KULTURNE PROMJENE – **AKULTURACIJA**

- **AKULTURACIJA** – **gubljenje** elemenata vlastite kulture u dodiru s drugom kulturom te se **prihvaćaju** obilježja druge kulture kao vlastite (gubljenje kulturnih obrazaca)
  - *npr. imigranti u nekoj državi, zamjena fašnika s noću vještica*
  - nakon duljeg boravka u nekoj državi počinju preuzimati ponašanja, jezik i vrijednosti dominantne kulture

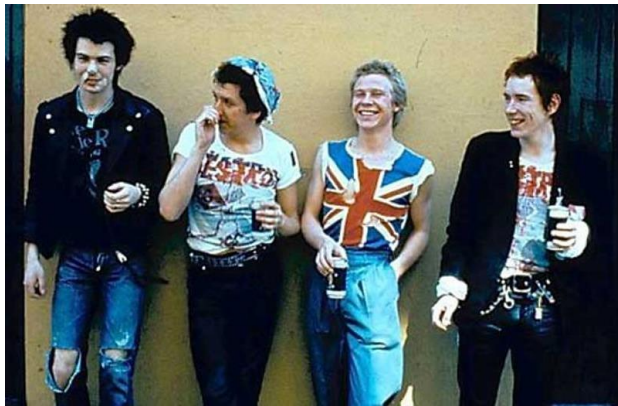
KULTURNE VARIJACIJE – RAZLIKE **MEĐU KULTURAMA**

- **KULTURNE VARIJACIJE** – različitosti i specifičnosti koje nastaju u kulturi
(kao posljedica različitih životnih stilova pojedinaca, spola, dobi, rase, glazbe koju slušaju, načinom na koji provode slobodno vrijeme, devijantnog ponašanja...)
- **MULTIKULTURALNOST** – istovremeno postojanje većeg broja kultura na određenom području ili državi
- **ETNIČKE GRUPE** – društvene grupe koje se međusobno razlikuju po kulturnim značajkama: **jeziku, sustavu vrijednosti, normama, ponašanju, religiji, podrijetlu, običajima, stilu odjevanja ili kićenja**
  - *imaju zajedničke karakteristike po kojima se razlikuju od ostalih članova društva ili dominantne kulture te imaju izražen osjećaj solidarnosti ili zajedništva*
  - *npr. Židovi u SAD-u, Hrvati u dijaspori, Irci u dijaspori*
- etnička grupa nije isto što i nacija

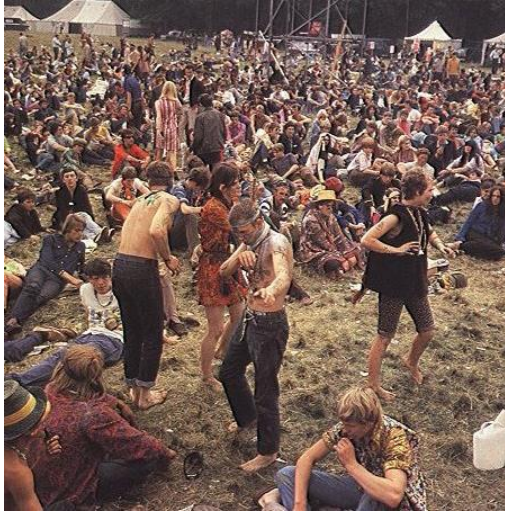

KULTURNE VARIJACIJE – RAZLIKE **UNUTAR KULTURE**

- **SUBKULTURA** – grupa ljudi koja se razlikuje od drugih grupa time što **ima zajedničke norme, vrijednosti i obrasce ponašanja**
- manja grupa koja ima **specifična pravila i ponašanja koja su im zajednička**
- u skladu su s kulturom šire zajednice (prihvaćaju vrijednosti i pravila dominantne kulture)
  - *npr. hipsteri, navijači, skejteri, punkeri (danas), gejmeri, youtuberi, yappiji...*

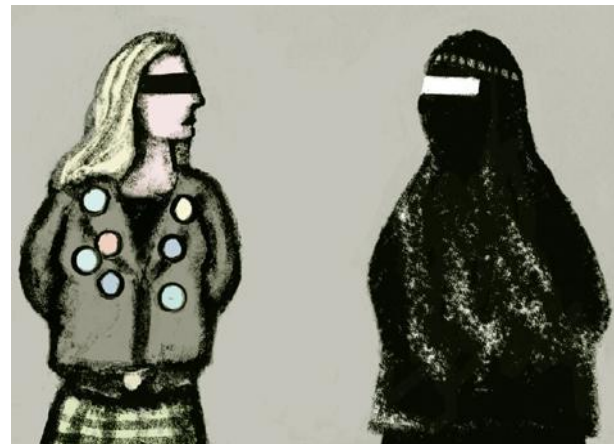

- **KONTRAKULTURA** – grupe čije su vrijednosti, norme i stil života u raskoraku i proturječju s kulturom šire zajednice
- odbacuju mnoge standarde šire kulture (ali ne i sve), suprotstavljaju joj se i traže njeno ukidanje ili potpuno mijenjanje
- *npr. hipiji (1960-ih), rastafarijanci, punkeri (1980-ih), Amiši...*

VREDNOVANJE KULTURE – *etnocentrizam i kulturni relativizam*

- **ETNOCENTRIZAM** – prosudba tuđe kulture prema standardima vlastite
- smatramo da je naš način života normalan i jedini ispravan način mišljenja, osjećanja i ponašanja
- **KULTURNI RELATIVIZAM** – proučavanje i shvaćanje običaja, vrijednosti i normi jedne kulture u kontekstu te iste kulture
  - promatranje dijela kulture sa stajališta te iste kulture
- ne pitamo se je li neka značajka kulture moralna ili ne, već se pitamo koja je njena uloga u životu društva
  - *npr. proučavanje kanibalizma, Marvin Harris i konzumacija prljave vode*

VRSTE KULTURA

- u društvu postoji više različitih vrsta kulture: **visoka, pučka, masovna i popularna**
- **VISOKA KULTURA** – kulturne tvorevine **najvišeg čovjekova stvaralaštva** (*opera, književnost, kazalište – umjetnička djela – ozbiljna umjetnost*)
- **PUČKA KULTURA** – kultura **običnih ljudi** (*pučki napjevi i pripovijesti koje se prenose naraštajima – predindustrijska kultura – odražava život i iskustva naroda*)
- **MASOVNA KULTURA** – **potrošačka kultura** (*masovni mediji, popularna glazba, serije, filmovi – ljudi ne stvaraju već troše – roba široke potrošnje*)
- **POPULARNA KULTURA** – svi oni proizvodi koje **cijeni veliki broj ljudi** (*slična masovnoj, ali ima umjetničku vrijednost za neke ljude – Ratovi zvijezda, Gospodar prstenova, Titanic, razni pjevači...*)

